

РОЛЬ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА-СЛОВЕСНИКА

У статті розглядаються деякі особливості інтегрованого викладання дисциплін на кафедрі філології і лінгводидактики педагогічного факультету.

Педагогічний факультет – підрозділ водночас типовий за своєю структурною організацією і унікальний, оскільки надзвичайно багатопрофільний: саме тут майбутні вчителі початкових класів здобувають додаткових спеціальностей за вибором – "Музика", "Образотворче мистецтво", "Хореографія", "Англійська мова", "Психологія". Це вочевидь зумовлює актуальність проблеми інтегрованого викладання суміжних навчальних дисциплін кафедрами факультету (зокрема, викладачами кафедри філології і лінгводидактики), а також спонукає до використання міжпредметних зв'язків при викладанні того чи іншого курсу, передбаченого навчальним планом. Взагалі в рамках кредитно-модульної технології навчання, поступовий перехід до якої здійснюється в університеті, багатопланова дидактична інтеграція виконує чимало складних функцій: "Вона спричиняє не лише вирішення глобальних змістових проблем (ступеня інтеграції навчального змісту з науковим, реформування навчальних планів тощо), а й тактичних завдань (інтегративні процеси всередині самої навчальної дисципліни, міждисциплінарні зв'язки тощо). Дидактична інтеграція у вищій школі виконує такі функції: формування цілісних знанневих структур у взаємодії загальноосвітніх і професійно орієнтованих навчальних дисциплін; зменшення навчального навантаження студентів у зв'язку з інтеграцією загальнокультурних та суспільних, споріднених професійно орієнтованих дисциплін, економія навчального часу; розвиток абстрактного мислення, узагальнених навичок і вмінь; формування основ наукового світогляду, інтегрованих знань з напрямку підготовки" [1: 75]. Проблема дидактичної інтеграції є предметом багатьох наукових досліджень [2 - 4].

Беззаперечним є те, що дидактична інтеграція служить для формування не просто педагога-професіонала, а педагога-просвітителя, спроможного стати для своїх вихованців *носієм культури*. Отже, сучасний вчитель – людина гуманна і гуманітарно-розвинена. "Коли мова йде про підготовку вчителя, – зазначає В. Буряк, – робиться наголос на знаннях, педагогіці, психології, інших складових. Але, на жаль, сьогодні мало хто говорить про культуру вчителя як професійну рису. Зрозуміло, знання предмета, досвід – це теж складові культури вчителя. Але вчитель – носій культури не лише педагогічної, а й загальної. Тому вчитель дуже часто – це просвітитель у кращому розумінні цього слова <...>. Гуманітаризація освіти, підготовки майбутнього фахівця – дуже складний процес впровадження у свідомість студента як особистості загальнолюдських цінностей, що мають неперехідне значення. Гуманізація освіти – це не тільки розширення кількості гуманітарних дисциплін, що вивчаються студентами. Це формування культури студентів, гуманної за змістом. *Ми повинні розглядати культурні цінності як найважливіший засіб спілкування між людьми*" [5: 50-51].

Поняття про культуру й мистецтво лежить в центрі уваги багатьох галузей наукових знань. Але, з огляду на поставлену нами проблему, цікавим видається філософське визначення культури і мистецтва у поєднанні з поняттям "освіта", запропоноване Л. Левчук: "Термін *"культура"* відображає історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил та здібностей людини, виражений у темах і формах організації життя й діяльності людей, а також у створюваних ними матеріальних і духовних цінностях. Складна внутрішня понятійна структура категорії "культура" відбиває її міжпредметний характер. Саме тому науковий інтерес до вивчення культури виникає у різних галузях знань. Дещо інше навантаження має *мистецтво*. Воно задовольняє універсальну потребу людини – сприймання навколишньої дійсності у розвинутих формах людської чуттєвості. Володіючи образністю, метафоричністю, асоціативністю, мистецтво водночас впливає на почуття, думки, волю людини, пробуджуючи, формуючи художньо-естетичне, творче ставлення до дійсності. Коли ж ми намагаємося визначити, що закладено в поняття *"освіта"*, то наголошуємо на єдності процесу і результату засвоєння систематизованих знань, навичок, які є необхідною умовою підготовки людини до життя і праці. На нашу думку, ці загальні визначення культури, мистецтва і освіти дають змогу окреслити простір їх взаємодії передусім через проблеми людини і творчості, через процес людинотворення" [6: 7].

Підготовка вчителя початкових класів тим більше відповідальна, що це "людинотворення" (інакше кажучи – творення культурно-розвинутої особистості майбутнього педагога) спроектоване на дітей молодшого шкільного віку, які побачать світову культуру, витвори мистецтва очима свого першого вчителя. Порівнюючи професію митця (літератора, музиканта, художника, скульптора, хореографа) з професією вчителя, науковці бачать в них спільне – багатий внутрішній світ, вміння руйнувати стереотипи, самостійно мислити, здатність до самозаглиблення ("прорив до себе") і самовираження. Саме про такого першого вчителя мріють батьки, такий вчитель є авторитетною (але ні в якому разі не авторитарною!) постаттю для вихованців.

Формуючи культурно-розвинену особистість майбутнього педагога, ми завжди беремо до уваги, що, попри обов'язкове знання комплексу точних і гуманітарних дисциплін, вчитель початкових класів – насамперед словесник. Про значення національної мови у становленні української культури як частини світової докладно пише видатний вчений-гуманітарій Іван Дзюба: "*Національна мова* – становий хребет національної культури, і навіть невербальні, несловесні мистецтва через ряд опосередкувань усе-таки пов'язані з мовою, з уявленнями, оформленими мовно, і навіть із самим звучанням мови (згадаймо твердження академіка Б. Астаф'єва про "інтонацій-

ний фонд нації" – основні прообрази музичних та поетичних інтонацій, які у згорнутому вигляді містяться вже в національній системі вимови). *Національна культура – це не тільки твори професійного чи народного мистецтва, то вже її вивершення, а її підґрунтя – це насамперед буденне життя слова і думки, незліченних душевних актів у слові; і поезія, як стверджував Потебня, не тільки у творах поезії, а й у повсякденному слові як стихійній творчості кожної людини. Тому мова – це найголовніше і найглибше джерело національної духовності взагалі, і доля мови – це не просто доля літератури та інших пов'язаних зі словом видів мистецтва; це доля національної духовності взагалі, нації взагалі* [7: 578-584].

Вивчаючи слово та його комунікативну, естетичну роль у нашому житті, студенти педагогічного факультету постійно простежують органічний взаємозв'язок мови з різними видами мистецтва – насамперед словесного, яким є художня література, – а також із музикою, хореографією, живописом в усіх жанрах. Зазначений вище термін "інтегративні процеси" знаходить своє відображення у структурі цілого ряду навчальних дисциплін, які викладаються кафедрою філології і лінгводидактики. Це, перш за все, курс "Основи культури і техніки мовлення" та спецкурс "Виразне читання", де цілий ряд тем передбачає звертання до музики, сценічного мистецтва та хореографії ("Технічні показники мовлення. Голос, дихання, інтонація, темп, дикція", "Виразне читання вголос. Виконавський аналіз художнього тексту. Читання з музичним супроводом", "Інсценізація художніх творів. Невербальні засоби виразності" тощо). Спеціально розроблено курс "Українознавство" з урахуванням специфіки обраного студентами фаху, де особливо яскравою є практична частина – відтворення студентами сценаріїв давніх поліських календарних і родинних обрядових свят, переважно синкретичних. У рамках курсів "Сучасна українська мова з практикумом", "Сучасна російська мова з практикумом", "Дитяча література з основами літературознавства", "Практична стилістика сучасної української мови", "Лінгвістичний аналіз тексту" викладачі звертаються до класичних творів світової літератури. На особливу увагу заслуговує питання про використання творів мистецтва на заняттях з методики викладання мови у початкових класах.

"Сучасний учитель-словесник здатен багато зробити для того, щоб залучити школярів до мистецтва слова, здатного допомогти юній людині пізнавати світ і саму себе. Живучи без поезії й музики, без живопису й театру, людина зрікає себе на тьмяне, безбарвне існування. Витвори мистецтва, матеріалізуючи в образах естетичні почуття, є дієвим засобом емоційного виховання, вони покликані служити джерелом радості й людського натхнення. "Чим більш повно людина відчуває прекрасне у мистецтві і у житті, тим багатший її внутрішній світ," – зазначає Н. Миропольська [8: 6] (переклад наш). Ці слова рівною мірою можна віднести й до вищої ланки освіти. Вміти побачити у колі студентів обдаровану особистість, яка може розвинути згодом у яскравого митця – художника, поета, музиканта – не важко. Але бути гідним того, щоб стати взірцем інтелекту, загальнолюдської культури для такого студента – це вже проблема самоосвіти вузівського викладача, про яку чомусь мало говорять. Ми іноді спостерігаємо, як "іскра божя" природженого таланту, виплекана мудрими батьками та гарними вчителями мови, літератури, музики, малювання, поступово "згасає", губиться через наше байдуже ставлення або власну некомпетентність. Беззаперечно, що наші випускники зможуть допомогти своїм вихованцям побачити культуру України лише тоді, коли побачать цю культуру, здобуваючи диплом бакалавра або магістра у вищому навчальному закладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сікорський П. Принципи кредитно-модульної технології навчання // Вища школа. – 2004. – №4. – С. 69 - 76.
2. Арцишевська М.Р. Теоретико-методичні засади інтеграції знань про суспільство у змісті шкільної освіти: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.09 / Інститут педагогіки АПН України К., 2000. – 20с
3. Комар О.А.. Формування у студентів умінь здійснювати інтеграцію змісту навчальних предметів на уроках в початковій школі: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Український держ. педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 1995. – 207с.
4. Українська мова з методикою навчання в початкових класах. Інтегрований курс / За ред. А.П. Каніщенко, Г.О. Ткачук. – К.: Промінь, 2003. – 232 с.
5. Буряк В. Розвиток педагогічної освіти – найважливіша передумова розвитку держави // Вища школа. – 2003. – №4. – С. 44 - 47.
6. Левчук Л. Пізнай самого себе // Мистецтво та освіта. – 1996. – №1. – С.4 - 8.
7. Дзюба І. Чи усвідомлюємо національну культуру як цілісність? – У кн.: Дзюба І. З криниці літ: тритомовик. – К.: Обереги: Гелікон, 2001. – (Сер. "Укр. Модерна л-ра"). – Т. II. – С. 578 - 595.
8. Миропольская Н.Е. Вслушиваясь в слово: Пособие для учителя. – К.: Рад. шк., 1989. – 195 с.

Матеріал надійшов до редакції 15. 03. 2005 р.

Климова Е.Я. Роль мировой культуры в формировании творческой личности педагога-словесника.

В статье рассматриваются некоторые особенности интегрированного преподавания дисциплин на кафедре филологии и лингводидактики педагогического факультета.

Klymova K. Ya. The Role of World Culture in Forming a Creative Personality of Language and Literature Teachers.

The article highlights some peculiarities of teaching integrated disciplines at the Philology Department and Linguodidactics at the School of Pedagogics.